

accomplice, organizer, each of these accomplices be criminally liable for attempting to commit a crime».

Key words: participation, participation unfortunate, unfortunate aiding, systematic approach, voluntary refusal, preparation of a crime, attempted crime.

УДК 343.353 (477)

А. О. ЧЕРНОВ,
здобувач

ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБОЮ СВОГО ПРАВА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

За приписами ст. 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Охорона прав і свобод людини і громадянина забезпечується різними правовими засобами, включно з кримінально-правовою охороною, адже у ст. 1 КК України одним із завдань визначено правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина. Водночас у статтях КК України закріплена система кримінально-правової охорони від самоправних дій, тобто дій, які являють собою незаконне здійснення права, що завдає шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Така система складається із загальної норми (ст. 356 КК України); окремих складів злочинів, у яких криміналізовані конкретні види самоправних дій (наприклад, ст. 197¹ КК України «самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво»); окремих складів злочинів, у яких криміналізовані конкретні види самоправних дій та встановлена диференціація кримінальної відповідальності залежно від суб'єкта їх вчинення (наприклад ст. 162, 163 КК України).

Наведені статті КК України покликані забезпечити охорону прав та свобод людини від випадків неправомірної реалізації іншої особою свого дійсного чи уявного права, що заподіяло ту чи іншу шкоду. Проте у статтях Загальної частини КК України, зокрема і серед переліку обставин, що виключають злочинність діяння, немає положення, яке б визначало умови правомірності заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони у випадках законного здійснення особою свого права.

Питанням дослідження обставин, що виключають злочинність діяння, зокрема такої обставини, як здійснення особою свого права або законних повноважень, присвячено науковій праці таких учених, як П. Андрушко, О. Алієва, В. Аніщук, Х. Ахметшин, Ю. Баулін, О. Дудоров, О. Кваша, В. Михайлов, В. Навроцький, Л. Смірнова та ін. Більшість цих науковців досліджували інститут обставин, що виключають злочинність діяння, та конкретні види таких обставин, проте дослідження необхідності закріплення в КК України як однієї з цих обставин реалізації особою належного їй права, що заподіяло шкоду окремим об'єктам кримінально-правової охорони, проведене не було.

Виходячи з наведеного, метою статті є аналіз доцільності виокремлення такої обставини, що виключає злочинність діяння, як правомірна діяльність особи з реалізації належних їй прав.

Основоположні права та свободи людини гарантуються як на національному, так і на міжнародному рівні. У преамбулі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. визначено, що забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод є метою Ради Європи [6]. За визначенням А. Міцкевича згідно із принципами природного права у сфері застосування кримінальної репресії, держава лише реалізує надані їй громадянами повноваження, які передали частину своїх природних прав для захисту від посягань на їх основні умови існування. Тому державна оцінка злочину та злочинця повинна відповідати як об'єктивним закономірностям функціонування суспільства, так і уявленням громадян цієї держави про справедливість [9, с. 47–48]. Отже, одним із основних завдань законодавства про кримінальну відповідальність як частини правової системи має бути неухильний захист прав і свобод людини, з одного боку, та забезпечення недопущення необґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності – з другого. На основі цих вихідних положень побудовані інститути кримінального права, що визначають поняття злочину, підстави притягнення до кримінальної відповідальності, звільнення від відповідальності, або ж встановлення відсутності в діянні особи складу того чи іншого злочину.

Поряд з цим у розділі VIII Загальної частини КК України передбачений перелік обставин, що виключають злочинність діяння, які характеризують законні випадки заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Юридична природа таких обставин досліджується багатьма науковцями. Зокрема, на думку В. Іванова, обставини, що виключають юридичну відповідальність, слід розглядати як винятки, спеціально застережені законодавцем, внаслідок чого зовні протиправні діяння втрачають свою протиправність, а отже, до осіб, які їх вчинили, не можуть застосовуватися міри юридичної відповідальності [17, с. 350]; Ю. Баулін під обставинами, що виключають злочинність діяння, розуміє такі, наявність яких перетворює зовнішньо подібні до злочину діяння на правомірні, а деякі з них – на суспільно корисні [2, с. 61]; О. Алієва вказує, що обставинами, що виключають злочинність діяння, вважаються такі, що зовнішньо (формально) схожі в першу чергу з ознаками певних злочинів, але в результаті вказаних у законі підстав фактично є суспільно корисними і правомірними. Наявність таких обставин виключає кримінальну відповідальність особи за завдану шкоду [7, с. 93–94].

Ю. Баулін, характеризуючи обставини, що виключають злочинність діяння, наголошує, що в основі правомірності таких вчинків лежить або реалізація особою свого суб'єктивного права, або виконання юридичного обов'язку, або здійснення державно-владного повноваження [2, с. 363]. Виходячи з наведеного, фактично такі обставини можуть визначатись й іншим законодавством. Так, на думку О. Кваші, В. Аніщук, обставини, що виключають злочинність діяння, поділяються на дві групи: обставини, що передбачені розділом VIII КК, та іншим законодавством: здійснення права, виконання професійних і службових обов'язків тощо [6, с. 147]. Також у юридичній літературі зазначається, що обставини, які виключають злочинність діяння, містяться не лише в статтях КК України, а й в інших законах (наприклад, у Законі України «Про міліцію»).

Тому «закріплення в КК України вичерпного переліку складів злочинів і наявність відкритої системи обставин, що виключають кримінальну відповідальність за шкоду, заподіяну об'єктам кримінально-правової охорони, є матеріально-правовою підставою функціонування процесуального принципу змагальності сторін – обвинувачення і захисту» [24, с. 363].

Важливим є визначення тих обов'язкових умов, яким мають відповідати такі обставини. Зокрема, О. Кваша, В. Аніщук виділяють такі умови їх визначення: 1) свідомий і вольовий характер діяння; 2) подібність діяння зі злочином за об'єктивними ознаками; 3) регламентованість кримінальним законом; 4) відсутність суспільної небезпеки діяння (суспільна корисність або допустимість); 5) відсутність протиправності діяння (правомірність); 6) як наслідок – виключення кримінальної відповідальності [6, с. 146]. Серед названих умов вихідною є умова правомірності діяння. Висновок про наявність у діях особи цієї умови надає можливість забезпечити дотримання законності при притягненні особи до кримінальної відповідальності. Як зазначає М. Панов, «якщо діяння визнається злочинним за кримінальним законодавством, воно не може розглядатися регуляторними галузями права як правомірне. Отже, норми галузей права (кримінального та ін.) повинні перебувати у відносинах координації, узгодженості й не суперечити одне одному» [11, с. 314].

На нашу думку, законодавство про кримінальну відповідальність має відображати у нормах Загальної частини КК України положення про правомірність заподіяння шкоди особою при реалізації наданих їй прав у законний спосіб на противагу тій системі складів злочинів, які передбачають відповідальність за неправомірні діяння особи у сфері реалізації своїх прав. У юридичній літературі зазначається, що «важливо, щоб гарантії прав людини мали належну правову базу та знаходили своє відображення як у нормах матеріального, так і процесуального права» [5, с. 55].

Здійснення свого права як обставину, що виключає злочинність діяння, у науці кримінального права виокремлював М. Таганцев [16, с. 18], Х. Ахметшин зазначала, що здійснення свого права, коли воно пов'язане з вчиненням дій, які підпадають за зовнішніми ознаками під поняття того чи іншого складу злочину, є однією із обставин, що виключають суспільну небезпечність та протиправність діяння. Проте такі дії можуть визнаватися правомірними лише в тих випадках, коли вони здійснюються на виконання свого дійсного права і у належній визначеній формі його реалізації. Виконання свого дійсного права, але не в тих формах, які допускає закон, може саме по собі утворювати склад злочину «самоправство» [1, с. 40]. Також, на думку В. Михайлова, існує необхідність визнання заподіяння шкоди під час виконання закону особливою обставиною, що виключає злочинність діяння [8, с. 40].

На сьогодні потреба у нормативному закріпленні у КК України такої обставини, що виключає злочинність діяння, зумовлена тенденціями розвитку правової системи. Наприклад, у ході проведення кримінально-правової кваліфікації за ст. 356 «Самоправство», або за складами злочинів, що встановлюють випадки конкретних видів самоправних дій, постає питання щодо чіткого встановлення законності чи незаконності конкретних дій особи, яка реалізовує

надані їй державою та гарантовані права і свободи. У ході кримінально-правової кваліфікації правозастосувач або інший суб'єкт (якщо брати до уваги неофіційну кваліфікацію) може прийти до різних висновків щодо оцінки суспільно небезпечних дій з погляду їх протиправності та можливості заподіяння істотної шкоди правоохоронним об'єктам, а саме визнання їх: злочином; посяганням, яке не містить усіх ознак злочину; діянням, що вчинене за обставин, що виключають його злочинність; малозначним діянням [15, с. 265]. Окрім цього, на думку М. Пікурова, найбільш чітко системні зв'язки кримінального закону виявляються за бланкетної форми його конструювання. Кваліфікуючи злочин, передбачений нормою із бланкетною диспозицією, правозастосувач стикається із необхідністю тлумачення не тільки кримінально-правової норми, а й нормативних приписів інших галузей права, з якими вона пов'язана [12, с. 380].

Формулювання, використане у диспозиції ст. 356 КК України щодо вчинення дій усупереч встановленому законодавством порядку, при кваліфікації за цією статтею, вимагає не лише встановлення норм, які порушує особа, а й аналізу положень законодавства, яке буде застосовуватися. У цьому аспекті важливо вказати, що на сьогодні не все чинне законодавство України відповідає міжнародним зобов'язанням, узятим державою у сфері забезпечення прав людини. Крім цього, у ст. 356 КК України не відображено зміни у правовій системі держави, зокрема шляхи змістовного встановлення обсягу тих чи інших прав людини шляхом прийняття обов'язкового для подальшого застосування судового рішення. Тут варто згадати про три таких джерела встановлення змісту прав людини: рішення Конституційного Суду України (КСУ), обов'язкові для правозастосування висновки Верховного Суду України (ВСУ) та практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Такі джерела визначення змісту того чи іншого права людини не входять у поняття «законодавство», але через обов'язковість застосування мають бути враховані під час кримінально-правової кваліфікації.

Щодо впливу на визначення змісту правомірної поведінки особи практики ЄСПЛ зазначимо, що така практика встановлює обсяг прав людини, які передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, при цьому суди зобов'язані застосовувати таку практику як джерело права. До прикладу, ЄСПЛ у деяких своїх рішеннях може встановити невідповідність чинного національного законодавства в окремій сфері правам людини та поставити під сумнів законність його застосування державними органами. Так, у п. 67 рішення ЄСПЛ від 11 квітня 2013 р. у справі «Веренцов проти України» вказано, що за відсутності чіткого та передбачуваного законодавства, що визначає правила проведення мирних демонстрацій, покарання заявника за порушення неіснуючого порядку було несумісним зі ст. 7 Конвенції. Водночас вищезгадана стаття передбачає, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання, ніж те, що підлягало застосуванню на час вчи-

нення кримінального правопорушення. Порушення ст. 7 Конвенції у цій справі визнано у зв'язку з порушенням ст. 11 Конвенції, відповідно до якої кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів [16].

ЄСПЛ у цій справі встановив порушення прав гр-на Веренцова, оскільки його було визнано винним у порушенні порядку проведення демонстрацій, незважаючи на те, що такий порядок не було чітко визначено у національному законодавстві. При цьому хоча Веренцов був притягнутий до адміністративної відповідальності за статтею Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 185¹ «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій»), оскільки санкція за його вчинення передбачає застосування адміністративного арешту, ЄСПЛ розглядав цю справу з позиції вчинення гр-ном Веренцовим кримінального правопорушення.

На обґрунтування констатованого порушення права на мирні зібрання цей міжнародний судовий орган встановив, що Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. № 9306 «Про порядок організації проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у СРСР», який на сьогодні є складовою національного законодавства, не відповідає вимогам принципу верховенства права та передбачуваності закону і його застосування як підстава для притягнення до відповідальності суперечить правам людини.

Як зазначає О. Буткевич, «поширена в Європі система статутного римсько-го права на кінець XX ст. зіткнулася з проблемою величезного зростання кількості писаних законів, правил, інструкцій, норм – нормативного матеріалу держави, котрий не може не містити взаємосуперечності та не гальмувати правовий розвиток» [4, с. 280–281]. Таким чином, діяння, що вчинене всупереч встановленому законодавством порядку, навіть за умов настання значної шкоди, може і не бути кримінально караним саме за ознакою відсутності чіткого та передбачуваного законодавства. Для можливості встановлення такого висновку на основі норм КК України необхідним є закріплення у Загальній частині КК України самостійної обставини, що виключає злочинність діяння та характеризує правомірну поведінку особи у сфері реалізації її прав.

Перегляд рішень Верховного Суду України з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, передбачено главою 33 Кримінального процесуального кодексу України (ст. 445), главою 3 Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 237); главою 3 Цивільного процесуального кодексу України (ст. 355); розділом XII-2 Господарського процесуального кодексу України (ст. 111¹⁶). За наслідками розгляду справи Верховний Суд України в резолютивній частині рішення формулює висновки щодо того, як саме має застосовуватися відповідна норма матеріального права, який є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму закону, та для всіх судів України. При цьому, якщо предметом заяви про неоднакове застосування норм матеріального права є норма законодавства, що покликана забезпечити реалізацію прав і

свобод людини, такий висновок має враховуватися як при встановленні питання про те, чи належать конкретні дії особи по реалізації її прав до таких чи це самоправні дії, вчинення яких зумовлює кримінальну відповідальність за ст. 356 КК України.

Як приклад, можна навести одне із останніх рішень Верховного Суду України щодо житлових прав громадян, яке підтверджує, що права людини, закріплені у Конституції України, отримують практичне втілення не лише у відповідному галузевому законодавстві. У цій справі Суд розглянув спір про право на користування жилим приміщенням та на підставі прийнятого рішення сформулював обов'язковий висновок для судів та органів, що застосовують відповідне законодавство. Зокрема, Суд в постанові від 05 листопада 2014 р. дійшов висновку про те, що право членів сім'ї власника будинку користуватись цим жилим приміщенням може виникнути та існувати лише за наявності права власності на будинок в особи, членами сім'ї якого вони є; із припиненням права власності особи втрачається й право користування жилим приміщенням у членів його сім'ї [13].

Таким чином, у разі кваліфікації дій особи як самоправних щодо реалізації свого права на користування жилим приміщенням суб'єкту кримінально-правової кваліфікації слід враховувати такий висновок та встановлювати, що у випадку, коли члени сім'ї власника будинку користуються таким будинком після припинення права власності на будинок цим власником та перешкоджають новим власникам користуватись цим майном, таке право у них відсутнє і тому не може бути захищено законом. З іншого боку, вказані особи у цьому випадку самовільно вчиняють дії, які порушують житлові та майнові права законного власника.

Щодо рішень Конституційного Суду України необхідно враховувати, що відповідно до ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» він приймає рішення та надає висновки у справах щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. Ці висновки також є обов'язковими для врахування суб'єктами кримінально-правової кваліфікації.

Таким чином, рішення Конституційного Суду України, обов'язкові висновки Верховного Суду України та практика ЄСПЛ справляють вплив на законодавство про кримінальну відповідальність та доповнюють його, зокрема, й у сфері встановлення змісту прав і свобод людини та законних способів їх реалізації. Вважаємо, що належним чином враховувати такі положення при кваліфікації можливо лише за доповнення розділу VIII Загальної частини КК України окремою обставиною, що виключає злочинність діяння, а саме – здійснення особою свого права.

Як зазначив Я. Брайнін, кожне діяння, передбачене КК, є незаконним. Але у статті КК говориться про незаконність діяння тоді, коли зазначені в цій статті дії можуть бути вчинені і як законні, наприклад, проведення дозволеного аборту. Коли в законі говориться про незаконний характер яких-небудь дій, то за поняттям незаконності дій криються конкретні дії, які становлять зміст об'єктивної сторони складу злочину як його елемента. Завдання полягає у тому, щоб під час аналізу даного складу злочину розкрити конкретний зміст

незаконності дій, про які йдеться в законі [3, с. 68]. Повністю погоджуючись з наведеним твердженням, додатково зазначимо, що передумовою розкриття незаконності тих чи інших дій є чітке розмежування законних і незаконних дій, чому слугуватиме наша пропозиція про внесення відповідної норми до інституту обставин, що виключають злочинність діяння.

Окремо слід звернути увагу на особливості регулювання аналізованого поняття у законодавстві про кримінальну відповідальність у зарубіжних державах. Так, Модельний кримінальний кодекс для держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав у главі «Обставини, що виключають протиправність діяння» рекомендував цим країнам закріпити в переліку таких обставин також таку обставину, як «Виконання закону» (ст. 44) і встановити, що «не є злочином заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам при вчиненні діяння, яке визначено або дозволено законодавством» [10]. Проведений нами аналіз кримінальних кодексів країн СНД і Балтії засвідчив, що такого роду обставина, що виключає протиправність діяння, не передбачене в КК цих країн. Проте в ст. 32 КК Республіки Грузія вказано, що не є протиправними дії особи, яка вчинила передбачене цим Кодексом діяння за наявності інших обставин, які хоча в цьому Кодексі прямо не згадуються, але цілком задовольняють умови правомірності цього діяння [21].

Подібні за правовою природою види обставин, що виключають протиправність діяння, передбачені у кримінальних кодексах багатьох зарубіжних держав. Наприклад, у КК Австралії (§ 10.5) вміщено таку обставину, що виключає протиправність діяння, як «Законне повноваження». Зокрема, зазначено, що «особа не несе кримінальної відповідальності за злочин, якщо поведінка, що складає даний злочин, виправдана або обґрунтована на основі або на виконання норм права» [18]. У п. 7 ст. 21 КК Іспанії зазначено, що не підлягає кримінальній відповідальності той, хто діяв, виконуючи свій обов'язок або законно здійснюючи своє право, професійні чи посадові обов'язки [20]. Також у книзі 1 КК Королівства Нідерландів у главі 11 «Звільнення від кримінальної відповідальності та посилення кримінальної відповідальності» у ст. 42 закріплено положення, яке є фактично однією з обставин, що виключають злочинність діяння, зокрема, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила правопорушення, виконуючи законні вимоги [19]. У главі 2 КК Франції встановлено, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила будь-яке діяння, передбачене або дозволене положеннями закону або регламенту, а також особа, яка вчинила яке-небудь діяння на вимогу законної влади, за винятком випадків, коли ця дія є явно незаконною (ст. 122⁴) [22]. У ст. 32 КК Швейцарської Конфедерації зазначено, що не є злочином або проступком діяння, визначене законом або службовим чи професійним обов'язком чи яке закон оголошує дозволим або некараним [23].

Отже, аналіз законодавства про кримінальну відповідальність окремих зарубіжних держав також вказує на доцільність встановлення у розділі VIII Загальної частини КК України такої обставини, що виключає злочинність діяння як здійснення особою свого права.

Виходячи з наведеного, вважаємо за доцільне доповнити розділ VIII

Загальної частини КК України «Обставини, що виключають злочинність діяння» статтею такого змісту: «не є злочином заподіяння шкоди охоронюваному законом інтересам при вчиненні діяння, яке спрямоване на здійснення свого права або регламентоване законодавством». Це дасть змогу у Загальній частині КК України врахувати особливості національної правової системи щодо обов'язку дотримання під час кримінально-правової кваліфікації не лише законодавства, а й обов'язкових для правозастосування судових рішень та сприятиме реалізації принципу законності у законодавстві України про кримінальному відповідальність.

Список використаних джерел

1. *Ахметшин Х. М.* Обстоятельства, исключающие общественную опасность и противоправность деяния / Ахметшин Х. М. – М., 1958. – 158 с.
2. *Баулін Ю. В.* Звільнення від кримінальної відповідальності : [монографія] / Баулін Ю. В. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
3. *Брайнін Я. М.* Основні питання загального вчення про склад злочинів / Брайнін Я. М. – К., 1964. – 189 с.
4. *Буткевич О. В.* Чи є рішення Європейського суду з прав людини обов'язковими для України, як цього вимагає закон? / О. В. Буткевич // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : зб. наук. статей Міжнар. наук.-практ. конф., 15 вересня 2012 р., Одеса / за ред. С. В. Ківалова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 279–293.
5. *Ємельяненко К. С.* Сучасні тенденції розвитку правового регулювання / К. С. Ємельяненко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2013. – № 3. – С. 50–60.
6. *Кваша О. О.* Обставини, що виключають злочинність діяння / О. О. Кваша, А. В. Аніщук // Мала енциклопедія кримінального права / [за заг. ред. Ю. Л. Бошицького, З. А. Тростюк]. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – С. 146–147.
6. *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. *Кримінальний кодекс України*: науково-практичний коментар / [відп. ред. Е. Л. Стрельцов]. – [8-е вид., перероб. та доп.]. – Харків, 2012. – 904 с.
8. *Михайлов В.* Исполнение закона как обстоятельство, исключающее преступность деяния / В. Михайлов // Уголовное право. – 2007. – № 1. – С. 40–44.
9. *Мицкевич А. Ф.* Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия / Мицкевич А. Ф. – СПб., 2005. – 390 с.
10. *Модельный уголовный кодекс для Государств – Участников Содружества Независимых Государств* [Электронный ресурс] : Постановление Межпарламентской ассамблеи Государств – Участников Содружества Независимых государств от 13 мая 1995 г. – Режим доступа : <http://www.iacis.ru/upload/iblock/753/019.pdf>.
11. *Панов М. І.* Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства / М. І. Панов // Тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. симпозіуму «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань (23–24 вересня 2011 р.)». – Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2011. – С. 311–317.
12. *Пикуров Н. И.* Особенности применения норм уголовного права с учетом его системных свойств / Н. И. Пикуров // Современные разновидности российской и мировой преступности: состояние, тенденции, возможности и перспективы противодей-

ствія : сб. науч. трудов / [под ред. Н. А. Лопашенко]. – Саратов : Сателлит, 2005. – С. 378–386.

13. *Постанова* судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 05 листопада 2014 р. (справа № 6-158 цс 14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oda.court.gov.ua/sud1590/stat/6-158cs14/>.

14. *Рішення* Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2013 р. у справі «Веренцов проти України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_945/page2.

15. *Рябчинська О. П.* Значення складу злочину для кримінально-правової кваліфікації / О. П. Рябчинська // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 264–266.

16. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая : в 2 т. / Таганцев Е. С. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – 380 с.

17. *Теорія права і государства* : учебник. – Харьков : ООО «Одиссей», 2006. – 480 с.

18. *Уголовный кодекс Австралии 1995 г.* / [науч. ред. и предисловие И. Д. Козочкина, Е. Н. Трикоз ; пер. с англ. Е. Н. Трикоз]. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 388 с.

19. *Уголовный кодекс Голландии* / [науч. ред. Б. В. Волженкина ; пер. с англ. И. В. Мироновой]. – [2-е изд.]. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 510 с.

20. *Уголовный кодекс Испании* / [под ред. и с предисловием Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова]. – М. : Изд-во «ЗЕРЦАЛО», 1998. – 218 с.

21. *Уголовный кодекс Республики Грузия* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID11>.

22. *Уголовный кодекс Франции.* – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 650 с.

23. *Уголовный кодекс Швейцарии.* – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 350 с.

24. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення* / [кол. авторів ; відп. ред. Ю. В. Баулін]. – Донецьк : ПП «Кальміус», 2013. – 424 с.

Чернов А. О. Здійснення особою свого права як обставина, що виключає злочинність діяння

У статті досліджуються питання доцільності та необхідності доповнення Загальної частини КК України окремою обставиною, що виключає злочинність діяння, яка характеризує правомірну діяльність особи з реалізації належних їй прав у разі настання шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Обґрунтовано, що у законодавстві України про кримінальну відповідальність має бути відображено положення про правомірність заподіяння шкоди особою при реалізації наданих їй прав у законний спосіб на противагу тій системі складів злочинів, які передбачають відповідальність за неправомірні діяння особи у сфері реалізації своїх прав. Поряд з цим у нормах КК України не відображено змін у правовій системі держави, зокрема шляхів змістовного встановлення обсягу тих чи інших прав людини прийняттям обов'язкового для подальшого застосування судового рішення. Це рішення Конституційного Суду України, обов'язкові для правозастосування висновки Верховного Суду України та практика Європейського суду з прав людини. Такі джерела визначення змісту того чи іншого права людини не входять до поняття «законодавства», але з огляду на обов'язковість застосування мають бути враховані під час кримінально-правової кваліфікації.

На підставі дослідження законодавства про кримінальну відповідальність зарубіжних держав, особливостей правової системи України зроблено висновок про необхідність нормативного закріплення в окремій статті Загальної частини КК України поло-

As for the impact on the determination of the content of lawful conduct individual practice ECHR note that this practice establishes the scope of rights provided for by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, while the courts are required to apply this practice as a source of law. For example, in some ECHR judgments the discrepancy may set national law in a particular field of human rights and to question the legitimacy of its use by public authorities. Acts committed against the legislation even with the onset of significant damage may not be a criminal offense is on the ground of lack of a clear and predictable laws. To be able to establish such a conclusion on the basis of the Criminal Code of Ukraine it is necessary to consolidate a general part of the Criminal Code of Ukraine individual circumstances precluding criminality and characterizes good behavior in the face of her rights. Analysis laws of certain foreign countries has shown that similar types by legal circumstances precluding wrongfulness of the act provided for in the criminal codes of many foreign countries, including Australia, Spain, Netherlands, France, Switzerland. In Art. 32 of the Criminal Code of the Republic of Georgia stated that no illegal action is the person who committed the act under this Code under other circumstances, that although this Code does not explicitly mentioned, but it is satisfying conditions of legality of the act. Thus, the Model Criminal Code for states – the Commonwealth of Independent States recommended to fix in the list of such circumstances the «Implementation Act».

The study of the legislation on criminal liability of many foreign countries, characteristics of the legal system of Ukraine, concluded the need for regulatory consolidation in separate sections of the Criminal Code provisions Ukraine, according to which there is an offense of causing harm to legally protected interests in the commission of an act that is committed to fulfilling its rights or provided for by legislation. This will allow a general part of the Criminal Code of Ukraine into account the peculiarities of the national legal systems of the duty to respect during the criminal legal skills not only legislation but also mandatory for enforcement of judgments and promotes the implementation of the principle of legality in criminal legislation of Ukraine responsibility.

Key words: human rights and freedoms, crime, exclusion of criminal responsibility, the circumstances precluding criminality, lawful behavior.

УДК 34 (091)

К. А. ГУБАР,
аспірантка

ЮРИДИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ (XVII–XVIII ст.): ДО 400-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ

400-літня історія Києво-Могилянської академії (далі – КМА) починається з так званих братських шкіл. Їх заснування було викликано очевидною необхідністю протидіяти послідовному поширенню католицизму на теренах України. Тогочасні православні навчальні заклади не були конкурентоспроможні та помітно поступалися за рівнем викладання наук католицьким школам і колегіумам, що одне за одним виникали на території України. Окреслюючи розумовий і релігійно-моральний стан духівництва Росії в XVI і XVII ст., можна погодитися з думкою одного з дослідників, що «видатних ієрархів за цей час

ження, відповідно до якого не є злочином заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам при вчиненні діяння, яке спрямоване на здійснення свого права або регламентоване законодавством.

Ключові слова: права і свободи людини, злочин, виключення кримінальної відповідальності, обставини, що виключають злочинність діяння, правомірне поведінка.

Чернов А. А. Осуществление лицом своего права как обстоятельство, исключающее преступность деяния

В статье исследуются вопросы целесообразности и необходимости дополнения Общей части УК Украины отдельным обстоятельством, исключающим преступность деяния, которое характеризует правомjernую деятельность лица по реализации принадлежащих ему прав в случае наступления вреда объектам уголовно-правовой охраны. Обосновано, что в законодательстве Украины об уголовной ответственности должны быть отображены положения о правомjernости причинения вреда лицом при реализации предоставленных ему прав законно в противовес той системе составов преступлений, предусматривающих ответственность за неправомjernые действия лица в сфере реализации своих прав. Наряду с этим, в нормах УК Украины не учтены изменения в правовой системе государства, в частности, пути содержательного установления объема тех или иных прав человека путем принятия обязательного для дальнейшего применения судебного решения. Это решения Конституционного Суда Украины, обязательные для правоприменения выводы Верховного Суда Украины и практика Европейского суда по правам человека. Такие источники определения содержания того или иного права человека не входят в понятие «законодательство», но из-за обязательности применения должны быть учтены при уголовно-правовой квалификации.

На основании исследования законодательства об уголовной ответственности зарубежных государств, особенностей правовой системы Украины, сделан вывод о необходимости нормативного закрепления в отдельной статье Общей части УК Украины положения, согласно которому не является преступлением причинение вреда охраняемым законом интересам при совершении деяния, которое совершается во исполнение своего права или предусмотрено законодательством.

Ключевые слова: права и свободы человека, преступление, исключение уголовной ответственности, обстоятельства, исключающие преступность деяния, правомjernое поведение.

Chernov A. A. legitimate exercise of their right as a person criminal defenses

This article explores the expediency and necessity supplement the General Part of the Criminal Code Ukraine separate circumstances precluding criminality that characterizes the legitimate activities of individuals on the proper implementation of her rights in the event of damage to the objects of criminal protection. Proved that Ukraine's legislation on criminal responsibility should be reflected in the provisions of the legality of injury to a person in the implementation of the rights granted to it in a legal way, as opposed to one system of crimes involving responsibility for the wrongful acts of individuals in exercising their rights. At the same time, the rules of the Criminal Code of Ukraine is not reflected changes in the legal system, including ways of establishing a meaningful amount of certain rights by adopting mandatory for further use judgment. The decision of the Constitutional Court of Ukraine are required enforcement findings of the Supreme Court of Ukraine and the European Court of Human Rights (ECHR). These sources define the content of a human rights are not included in the concept of «law», but through compulsory application to be considered during the criminal legal qualifications. Therefore jurisprudence also influencing legislation on criminal liability and its complement, including in the field to determine the content of rights and freedoms and legitimate ways to implement them.